ATATÜRK VE KOMÜNİZM*

Alaattin UCA**

Mustafa Kemal Paşa 19 mayıs 1919'da Samsun'a çıktığı gün Türk milletinin karşı karşıya bulunduğu binlerce sorun vardı.[1] Osmanlı İmparatorluğu, imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması ile artık tarihe karışmıştı. Anadolu dışındaki topraklarımız elimizden çıktığı gibi Anadolu da tehlikedeydi. İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın işgali öngörülmekte, başkent İstanbul da işgal tehdidi altında bulunmaktaydı. Antlaşma ile Anadolu'nun kuzeydoğusundaki Osmanlı kuvvetlerinin savaştan önceki sınırlara çekileceği kabul edilerek, Kars ve Ardahan Türkiye sınırları dışında bırakıldı. Toros tünellerinin işgali ve 'Kilikya'dan Osmanlı askerlerinin geri çekileceği hükmüyle Güneydoğu Anadolu'nun da Türkiye'den ayrılması gündeme getirildi. Nitekim kısa bir süre sonra ülkemizde İngiliz, Fransız, İtalyan, Ermeni ve Yunan işgalleri başladı.[2]

Türkiye'de bunlar olurken kuzeydoğu komşumuz Rusya'da da önemli gelişmeler yaşanıyordu. XX. yüzyılın başlarında doğan ve Lenin tarafından geliştirilen komünist hareketin taraftarı olan Bolşevikler 7/8 Kasım 1917 gecesi Rusya'da duruma hakim oldular.[3] Bolşevikler, Lenin'in baskısı ile 3 Mart 1918'de Almanya, Avusturya ve Osmanlı Devleti ile Brest-Litovsk Antlaşmasını imzalayıp savaş dışı kalarak, Rusya'da kurdukları yeni düzeni yerleştirmek için çalışmaya başladılar.[4]

Rusya'daki bu devrim, çarlığı yıkıp, uzun yıllar süren karışıklık içinde Rusya'yı güçsüz bıraktığı için Anadolu Türklüğünün Batıya karşı yaptığı mücadeleyi kolaylaştırdı, hatta Rusya'da işbaşına gelen Bolşevik Hükümeti

* Bu makale 07.03.2000 tarihinde Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü tarafından düzenlenen "Komünizm'in Türk Dünyası Üzerindeki Etkileri" adlı panelde bildiri olarak sunulmuştur.

** Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

1 Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ve o günlerde ülkenin durumu hakkında bkz. Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, (Onüçüncü baskı), İstanbul, 1973, C, I,s.1-2; Selahattin Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, İstanbul,1991,C.I, s.222-239.

2 Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Ankara 1996, C. IX, s.561.

3 Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılâbı Tarihi, Ankara 1991, C. III, Kısım IV, s.92 ; Osman Turan, Türk Cihân Hakimiyeti Mefkûresi Târihi, İstanbul, 1993, C.II, s.288; Fahir Armaoğlu, 20.Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1980, Ankara, 1983, s.132.

4 Ergün Aybars, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Ankara , 1994,s.98.

güçsüzlüğünü anlayınca kendi çıkarlarına da uygun olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni zaman zaman destekledi. [5] Ancak bu destek sürekli olmadı. Rusya bazen de Türkiye'nin aleyhine politikalar izledi.[6] Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa, gerek Milli Mücadele yıllarında ve gerekse ondan sonraki dönemde Türk-Rus ilişkilerine önem verdi ve Türkiye'nin dış politikasında Rusya ayrı bir yer tuttu.[7] Rusya'ya karşı çok iyi bir politika izlendi. Atatürk'ün bizzat kendi imzasını taşıyan belgeler (telgraflar, talimatlar, raporlar, mektuplar) ve söylediği sözler ışığında Türk-Rus ilişkilerine baktığımızda Atatürk'ün Rusya'ya karşı ne denli dengeli, temkinli ve başarılı bir politika izlediğini ve Türkiye'nin Bolşevikleşmesini büyük bir maharetle önlediğini görmemiz mümkündür.[8]

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkışından yaklaşık yirmi beş gün sonra yani daha ilk günlerde '3. Ordu Müfettişi Fahri Yaveri Hazreti Şehriyari Mustafa Kemal' imzası ile Amasya'dan İstanbul'a Harbiye Nezareti'ne gönderdiği 14 Haziran 1919 tarihli telgrafta ilk defa Bolşeviklerden bahsederek, bölgedeki Rus-İngiliz mücadelesi nedeniyle Batum'a Bolşevik esirleri ile İngiliz yaralıların geldiğini, Azerbaycan Türk Hükümeti ve Kuzey Kafkasya'nın bütün olarak Bolşeviklerle birleştiğini, Bolşeviklerin Gürcistan'a bir nota göndererek bölgedeki Müslüman halka iyi davranmaları uyarısında bulunduğunu, Müslümanların kesinlikle göç etmemeleri için haber gönderdiklerini, Tiflis yakınlarında büyük savaş olduğunu ve Tiflis'in Bolşevikleri kabul etmediğini yazarak bölgedeki gelişmeleri yakından takip ettiği ve her türlü olaydan haberdar olduğunu gösterdi.[9]

Erzurum Valiliği'ne gönderdiği başka bir telgraf bu düşüncemizi kuvvetlendirmektedir. Çünkü bu telgrafta da şu ifadeler yer alıyordu:

---

[5] Bayur, Türk İnkılâbı Tarihi, s.41.

[6] Milli Mücadele yıllarında Türk-Sovyet ilişkilerinde dostluk havası estiren faktörler hakkında geniş bilgi için bkz.: Mehmet Saray, "Atatürk'ün Sovyet Politikası" I. Uluslar Arası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları-Bildiriler) 21-23 Eylül 1987, Ankara 1994, s.977-991; Hamit Aliyev, "Atatürk ve Sovyet Rusya Dostluk İlişkileri", I. Uluslar Arası Atatürk Sempozyumu, s.1011-1019; Fethi Tevetoğlu, "Atatürk'ün Sovyet Politikası", Türk Kültürü,Kasım 1964,Yıl 3, Sayı 25,s.28-31.

[7] Mustafa Kemal Paşa, Rusya ile iyi ilişkiler kurarak silah yardımı sağlamayı ve Batı emperyalizmine karşı ortak mücadeleyi düşünürken, Rusya da Milli Mücadele Hareketi'ni emperyalizme karşı bir unsur olarak görmekle beraber bu hareketi müslüman halkların uyanışı olarak kabul ediyor, Batı'ya karşı bir koz olarak kullanmak istiyor ve Komünizmi Türkiye'ye de yerleştirmeye çalışıyordu. Bu nedenle ilişkiler hassas dengelere dayanıyordu. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Halûk F.Gürsel , Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri, İstanbul,1968; Gotthard Jaeschke, "İslam'ın ve Komünizm'in İstiklal Harbindeki Rolü", (Çev: Hüseyin Zamantılı),Türk Dünyası Araştırmaları, Ağustos 1981, C.II, Sayı 13, s.201-202.

[8] Bernard Lewıs, Modern Türkiye'nin Doğuşu , (Çev. Metin Kıratlı), Ankara, 1993, s.364.

[9] Mustafa Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, Ankara 1995, C. I, s.70.

"*...Ermeniler, yakında Rus Bolşevikleri ile Azerbaycan Türk Ordusu'nun kendilerini yok edeceklerini düşünerek, hiçbir yardımları dokunmayan İngilizlere 'lanet' ediyorlarmış.*

...Bolşeviklerin, Gümrü'nün altmış kilometre doğusunda tren yolu üzerindeki büyük bir Ermeni kasabası olan Karakilise yakınlarına geldikleri işitilmiştir."[10]

Bu sözler de Mustafa Kemal Paşa'nın Bolşevik, Ermeni, Azerbaycan, İngiliz ilişkilerini ve bölgedeki gelişmeleri yakından izlediğinin kanıtıdır.

Mustafa Kemal Paşa, bir yandan bölgedeki gelişmeleri takip ederken, bir yandan da Bolşeviklerle Türkiye'nin arasını açmak için yapılan İngiliz propagandasına da kayıtsız kalmadı.[11] İngilizlerin Bolşeviklere karşı Türklerle anlaşma yapacakları şeklindeki yalan beyanların bir İngiliz propagandası olduğunu ifade eden Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Valiliği'ne gönderdiği 15 Temmuz 1919 tarihli telgrafta, ülkemizi parçalamak ve yok etmek isteyen İngilizlerin özellikle Bolşeviklere karşı olan bu söylentilerini resmi olarak yalanladı ve bu yalanlamanın Türkçe, Fransızca ve Rusça basın yolu ile sınır dışına İran, Kafkasya ve diğer yabancı ülkelere ulaştırılmasını istedi.[12]

Mustafa Kemal Paşa, Bolşeviklerle ilişkileri geliştirmeye çalıştığı ilk dönemlerde Onlarla işbirliği yapmayı Türkiye için bir tehlike olarak görmedi. Rusya'da bulunan ve Kazan, Orenburg, Kırım gibi halkı Müslüman olan bölgelerde de komünizmin kabul gördüğünü ve dinsel gelenekler gibi işlerle de temelde ilgisi olmadığını varsayarak Bolşeviklerle işbirliğinin ülke için sakıncalı olmayacağını düşündü. 23 Haziran 1919 tarihinde Erzurum'da 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'ya gönderdiği mektubunda bu düşüncesini dile getirdiği gibi, Bolşeviklere karşı tarafsız davranılması gerektiğini, bu yolla İtilaf Devletleri askerlerinin ülkemizi terketmeye zorlanmasını , bu sağlanamazsa ülkemizin Bolşevikler tarafından işgal edilebileceği tezinin ortaya atılmasını, ayrıca ilk önerinin Bolşeviklerden gelmesini beklemeden birkaç değerli kişinin kılık değiştirerek Rusya'ya gönderilmesini ve Bolşeviklerle görüşmelerin yapılmasını onlarla anlaşma yapıldıktan sonra sınırda tutulabileceklerini ve İtilaf Devletleri'nin

---

[10] Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri IV, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1991, s.34; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C. I, s.71-72.

[11] İngilizler, Milli Mücadele yıllarında Mustafa Kemal Paşa'nın Bolşeviklerle ilişkilerini Anadolu'da kurdukları istihbarat ağı ile yakından izlediler ve Türk-Rus ilişkilerini bozmak için çalıştılar. (Bu konuda geniş bilgi için bkz. Salâhi Sonyel , Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri, Ankara, 1995.) Aynı gayreti Fransa da gösterdi. (Geniş bilgi için bkz. Bige Yavuz, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922,Ankara, 1994.) İngilizler ayrıca, Anadolu'nun Bolşeviklerle yakınlaşmasından korktular, Milliyetçilik ve Bolşeviklik hareketlerinin İslam dünyasındaki İngiliz hareketini yok edeceğini düşündüler. (Niyazi Karaca, "Milli Mücadele'yi Parçalamaya Yönelik Casusluk Olayı ve Mustafa Sagir" , Türk Dünyası Tarih Dergisi , Ağustos 1990,Yıl 4, C.VIII,Sayı 44,s.32.)

[12] Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları,C.II,s.172.

ülkemizi terk etmeleri için Bolşeviklerin bir silah olarak kullanılabileceğini vurguladı. İngilizlerle birlikte hareket eden Ermeniler hakkında Bolşeviklerin ne düşündüklerinin öğrenilmesini istedi, Bolşevizm ve buna bağlı amaçlar uğrunda ihtiyaç duyulacak paranın nasıl temin edileceğini sordu.[13] 23 Temmuz 1919 da Erzurum Kongresi'ndeki konuşmasında Sovyetleri öven sözler söyledi.[14] Böylece İtilaf Devletleri'ne karşı yapılacak mücadelede Bolşeviklerin desteğini sağlamak niyetinde olduğunu gösterdi.[15] Sovyet Rusya ise, Milli Mücadele boyunca Türk İstiklâl Savaşı ile kendi ideolojik çıkarları bakımından yakından ilgilendi.[16]

Mustafa Kemal Paşa, Bolşeviklerle uzlaşıp İngiliz, Fransız ve Yunanlılara karşı desteklerini sağlayarak ülkemizi işgalden kurtarmanın yollarını ararken, İstanbul Hükümeti'nin başında bulunan Damat Ferit Paşa ise Trabzon Valisi Galip Bey'e çektiği telgrafta Bolşeviklerin gruplar halinde Osmanlı kıyılarına geçerek Samsun ve Trabzon yoluyla Anadolu'ya girdiklerini ve böylece ülke içinde Bolşevizmin yayıldığını söylemekten çekinmedi.[17] Ayrıca İslam Dini'nin, Bolşevikliğin aleyhinde olduğunu belirten fetvalar alındı.[18] Bolşeviklik kavramı, Mustafa Kemal önderliğindeki hareketi karalamak isteyenlerce bir silah olarak kullanıldı.[19] Oysa daha Erzurum Kongresi'nde Bolşevizm yanlısı propaganda girişimleri çok sert bir şekilde bastırılmıştı.[20]

Mustafa Kemal Paşa 15. Kolordu Komutanlığı'na, Erzurum Valiliği'ne, Erzurum Merkez Kurulu'na ve Amerikan Generali Harbord'a gönderdiği telgrafta Ferit Paşa'nın sözlerini yalanladığı gibi, O'nun Milli Mücadeleyi baltalamak azminde olduğunu, ülkeyi Avrupa karşısında küçük düşürdüğünü, ülkeyi bölmeye çalıştığını, düşmanın istekleri doğrultusunda hareket ettiğini, Ferit Paşa Hükümeti'nin halkla padişah arasında bir engel olduğunu, bu kabinenin yasal olmadığını, halkın güvenini kazanmış kişilerden yeni bir kabine oluşturulması gerektiğini, Ferit Paşa Hükümeti'nin tutumu sonucu meydana gelecek gelişmelerin

---

[13] Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, İstanbul 1993, (3. Baskı), C. 5., s.92-94; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.I,s.87-88.

[14] Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar I ,(1908-1925) C.I, İstanbul , 1991, s.73.

[15] Milli Mücadele yıllarında Türk-Rus ilişkilerinin başlaması ve gelişmesi hakkında bkz.Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.II, s.234-238; Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar I , s.73-74.

[16] Mustafa Keskin "Cumhuriyet'in Kurucularında Millet ve Milliyetçilik", Türk Dünyası Araştırmaları, Haziran 1990, Sayı 66,s.47.

[17] Atatürk'ün Milli Dış Politikası Milli mücadele Dönemine Ait 100 Belge 1919-1923, Ankara 1994, C. I, s.37; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.I,s.179; Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.II, s. 140.

[18] Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar , C.III , s. 27.

[19] Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul,(1978), s.474.

[20] Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ankara 1988, C.I, s.103.

sorumluluğunun da Ferit Paşa'ya ait olacağını ifade ederek bu hükümeti tanımadığını, yeni bir hükümetin gerekli olduğunu açık bir dille ortaya koydu.[21]

Bu açıklamadan bir gün sonra 22 Eylül 1919'da Mustafa Kemal Paşa yine Sivas'tan Kâzım Karabekir Paşa'ya gönderdiği telgrafta, Ferit Paşa'nın menfi propagandasının etkili olduğunu bazı bölgelerde Kuva-yı Milliye yanlısı askerlere 'Bolşevikler Geliyor' diye saldırı girişiminde bulunulduğunu, bu durumun İngilizlerin de işine geldiğini, bu hususları General Harbord'la da görüştüğünü belirterek, Ferit Paşa'nın zehirli propagandasının etkisini azaltmak, O'nun yalancılığını halka anlatmak maksadıyla gerekli tedbirlerin alınmasını istedi.[22] Görüldüğü gibi o günlerde İtilaf Devletleri dışında Mustafa Kemal Paşa bir de Damat Ferit Paşa Hükümeti'yle mücadele etmek zorundaydı.

Mustafa Kemal Paşa, bir yandan Bolşeviklerle anlaşmanın yollarını ararken, bir yandan da Damat Ferit Paşa'nın söylediklerinin aksine Türkiye'de Bolşevikliğin yeri olmadığını, ABD İnceleme Heyeti Başkanı General Harbord'a yazdığı 24 Eylül 1919 tarihli raporda şöyle dile getirdi: "*...Bolşeviklere gelince, ülkemizde bu öğretinin hiçbir yeri olamaz. Dinimiz, geleneklerimiz ve sosyal yapımız bütünüyle böyle bir düşüncenin yerleşmesine uygun değildir. Türkiye'de ne büyük kapitalistler, ne de milyonlarca işçi vardır. Öte yandan tarımsal bir problemimiz yoktur. Son olarak sosyal yönden dinsel ilkelerimiz, Bolşevizmi benimsemekten bizi uzak tutmaktadır. Türk ulusunun bu öğretiye karşı hiçbir eğilimi olmadığının ve daha da ötesi, gerektiğinde savaşmaya hazır olduğunun en iyi kanıtı, Ferit Paşa'nın Bolşevizmin ülkede yayıldığı ya da yayılmak üzere olduğu yolundaki gerçek dışı söylentilerine karşı ulusun duyduğu kaygılardır.*"[23]

Mustafa Kemal Paşa bu sözleriyle Bolşevizmin rejim olarak Türkiye'de uygulanmasının mümkün olmadığını Amerika temsilcisi Harbord'a bildirirken, Türk-Rus dostluğunun ekonomik ve askeri alanlarda olacağını, Türkiye'nin Rusya'daki rejime temkinli yaklaştığını gösterdi. Aynı raporda Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin Ferit Paşa Hükümeti'yle işbirliği yaparak Kuvay-ı Milliye hareketinin milli niteliğini bozmak amacıyla, Kuvay-ı Milliye hareketinin Bolşeviklerden, Almanlardan, İttihatçılardan, yabancı Müslümanlardan ve Enver Paşa'dan para aldıkları iddiasında bulunduklarını, gerçekte Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bu söylentilerle hiçbir ilgisinin de olmadığını vurguladı.[24] Bütün bu sözlerle Kuvay-ı Milliye hareketinin gücünü sadece Türk halkından aldığını belirtti.

---

[21] Karabekir, İstiklâl Harbimiz, C. I, s.307; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.I,s.180.

[22] Karabekir, İstiklâl Harbimiz, C. I, s.308-309; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları,C.I,s.181-182.

[23] Onar,Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.I,s.191.

[24] Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, s. 82-92; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C. I, s.191,194 ; Fethi Tevetoğlu, "Türk-Rus Münasebetlerindeki Gerçekler" , Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını, Ankara, 1965, Fasikül 1 , s.51.

Mustafa Kemal Paşa, Batıya karşı mücadelede yardım almak umudunda olduğu Bolşeviklerin iç ve dışa karşı kazandıkları başarılardan memnuniyet duyarak, Ankara'dan 12 Ocak 1920'de Kâzım Karabekir Paşa'ya gönderdiği telgrafta Bolşeviklerin başarılarına ilişkin kendisine verdiği bilgilerden dolayı teşekkür etti. İngiltere'nin Batum'daki askerlerini geri çekmek fikrinde olduğunu Rusya konusunda İngiltere ve Fransa'nın anlaşmazlığa düştüğünü, Bolşeviklerin Sibirya'da daha çok yayılmasını önlemek için Amerika ile Japonya'nın görüşmeler yaptığını bildirdi ki bu durum Mustafa Kemal Paşa'nın yine dış dünyadaki gelişmeleri çok yakından izlediğini göstermektedir.[25]

Anlaşma Devletleri ile yapılacak barışta, Bolşevik kozunu çok iyi kullanan Mustafa Kemal Paşa, Ankara'dan 5 Şubat 1920'de muhtelif makam ve şahıslara gönderdiği telgrafta İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan gibi işgalci devletlerle barış yapılmamasının sebeplerinden biri olarak da Bolşeviklerin başarısını gördü. Bolşeviklerin umulanın üstünde bir hızla yayılmasının Türkiye ile Anlaşma Devletleri arasındaki barışı geciktirdiğini söyledi ve bunun nedenini de şöyle izah etti:

"*Bolşevik hareketinin bizim barışımızı etkileyişinin nedeni, barış koşulları ne olursa olsun, kesin teslim olacağımızın kuşkulu bulunmasıdır...Öte yandan bizim barışımız gerçekleşse bile, Bolşevik başarıları bize ulaştığı zaman, Avrupa'nın durumu yeniden önem kazanacaktır. Şundan ki Bolşeviklerle ilişki kuran ulus, ya toplumsal ya da politik eylem birliği ya da onun baskısına silahla karşı koymaya zorlanmıştır. Bizim de iki durumdan birini seçmemiz gerektir ki, birleşen devletlerin, bizim Bolşeviklere karşı silahlı direnişimizi ummaları için bir çok özverilerde bulunmaları ve en azından bir yıldır işgal altında bulundurdukları Arap olmayan toprakları bize vermeleri gerekir...*"[26]

Bu sözler Mustafa Kemal Paşa'nın Bolşeviklere karşı Türkiye'nin silahlı mücadele etmesini bekleyen Batı'nın Türkiye'ye karşılığında bazı şeyler vermesini en azından işgallerin son bulmasını arzu ettiğini göstermektedir.

Ayrıca İngiltere ve Fransa'nın Kafkasya politikasını yakından izleyen Mustafa Kemal Paşa'ya göre Türkiye, Kafkasya'da Bolşevik yayılmasını kolaylaştırıp ve Bolşeviklerle işbirliğine girerse batıdan doğuya doğru Anadolu, Suriye, Irak, İran, Afganistan ve Hindistan kapılarını açacaktır. Ancak İngiltere ve Fransa bu kapıları kapamak için gerekli askeri gücü hemen sağlayamayacak, en kolay yol olarak Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve Kuzey Kafkasya

---

[25] Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Ankara 1955, Yıl 4, Sayı 12, Belge no: 292; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.I, s.379.

[26] Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Ankara 1956, Yıl 5, Sayı 15, Belge no:388; Mustafa Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C. I, s. 415; Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.III, s.246-248.

Hükümetlerinin bağımsızlıklarını onaylayarak onları Bolşeviklere karşı kışkırtacak ve Türkiye ile Bolşevikler arasında bir set olarak kullanmak isteyecektir.[27]

Bu durum gerçekleşirse yani, İngiltere ve Fransa Kafkas uluslarını Türkiye'ye karşı bir set haline getirmeyi başarırsa, Anadolu Türkleri İtilaf Devletlerinin subayları emrinde sömürge askeri olarak ordular kuracak, hem Kafkasya uluslarını İngiltere ve Fransa kontrolünde tutmak, hem de Bolşevik yayılmasını durdurmak için kan dökecek, bu durumda İngiltere ve Fransa'ya tam teslim olunsa da Türkler ölümden kurtulamayacaklardır.[28]

Bu girişim karşısında Mustafa Kemal Paşa, Doğu Cephesi'nde resmi ya da özel savaşlara giderek Kafkas Settini yıkmayı, yeni Kafkas hükümetleri ve özellikle Azerbaycan ve Dağıstan hükümetleri ile ilişki kurarak İngiltere ve Fransa'nın planlarına karşı bir set olmaya karar verirlerse saldırılarımızı birleştirmek için Bolşeviklerle anlaşmayı, içeride milli teşkilatları iyice genişletip geliştirmeyi, silah ve cephanemizi vermemek için silah kullanmayı da düşündü.[29]

Bu arada 15 Şubat 1920 tarihinde Ankara'dan Sivas Müdafaa-i Hukuk Derneği'ne gönderdiği telgrafta, İzmir'de Türk ulusal kuvvetlerinden, Yunanlılarla pek yüreklice savaşmakta bulunanların Kafkasya'dan Bolşevik ordusunun hızla Türklere yardıma geleceklerini, Fransız ve İngilizlerin kaygıda olduklarını söylediklerini ve bu haberlerden dolayı çok sevinçli olduklarını ifade ederek, İngiliz ve Fransızların moralini bozup Bolşeviklerin Türkiye'yi destekledikleri izlenimini verdi.[30]

Mustafa Kemal Paşa, Bolşeviklerin desteğini kazanıp İngiltere, Fransa ve onların maşası olan Yunanlılara karşı mücadele ederken, kendi bilgisi ve kontrolü dışında bazı kişilerin veya derneklerin Bolşeviklerle ilişki kurmalarına ise kesinlikle göz yummadı. Nitekim 3 Mart 1920'de Kâzım Karabekir Paşa'ya gönderdiği ve "*Yalnız Kâzım Karabekir Paşa açacaktır*" şeklinde not düştüğü telgrafta; Kara Vasıf Bey'in İstanbul'dan kendisine 29 Şubat 1920 tarihli bir mektup gönderdiğini, bu mektupta Türkiye Devrim Hareketini temsil eden Karakol Derneği[31] ile Uşak Kongresi Yürütme Kurulu adına çalışan Kafkasya'daki Baha Sait Bey'in Bolşeviklerle yaptığı bir birleşme anlaşması taslağı ile bunun maddelerinin değişmesine ilişkin açıklamaları kapsayan bir de görüşünün ekli olduğunu,

---

[27] Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Ankara ,1966,Yıl 15, Sayı 55, Belge no:1260; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.I,s.416; Tansel , Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.II, s.234-235.

[28] Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.1,s.417.

[29] Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Ankara 1966, Yıl 15, Sayı 55, Belge no:1260; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.1, s.417-418.

[30] Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, s.216; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.I, s.436-437.

[31] Karakol Derneği hakkında ,Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta bilgi vermektedir.(Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, "Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz", 1995, s.50-52.)

mektubun ve eklerinin içeriğinde ise Türkiye Devrimci Hükümetini temsil eden Uşak Kongresi Yürütme Kurulu ve Karakol Devrimci Derneği ile, Kızılorduya bağlı olan ve İstanbul'da bulunan Bolşevik delegesi Albay İlyaçef arasında kabul edilen birleşme ilkelerinin kendisi tarafından onaylandıktan sonra Karakol Derneği'nce gönderileceğinin yazılı olduğunu, ancak birleşme maddelerinin bugünden üstlenilmeyecek konuları içerdiğini, Vasıf Bey'in iç ve dışa karşı Karakol Derneği adı altında geçici bir komitenin yönetim kurulu yetkisiyle davrandığını ve Baha Sait Bey'in Karakol Derneği'nin ve Uşak Kongresi'nin yetkili delegesi olarak Bolşeviklerle bütün ülke geleceğine ilişkin anlaşma yaptığını ifade ederek Vasıf Bey'e verdiği cevapta; Karakol Derneği ve özellikle bu derneğin içeride ve dışarıda bağımsız faaliyetlere yetkili bir yönetim kurulu mahiyetinde olan Baha Sait Bey'in gerçeğe uymayan nitelik ve yetkileriyle başlamış olan görüşmeye ve yapılmış olan antlaşmaya görüş veremeyeceğini bildirdi.[32]

Aynı telgrafta Mustafa Kemal Paşa, Vasıf Bey'i ve arkadaşlarını Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Derneği'nin İstanbul merkez kurulundan tanıdığını, iç ve dış politikada ayrı ayrı iki komitenin anlaşma biçimine kılavuzluk edemeyeceğini, millete karşı, dünyaya karşı, tarihe karşı Heyet-i Temsiliye'nin sorumlu olduğunu ve Kolordu Komutanlarının görüşlerini almadan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin hiçbir yüklenime girmeyeceğini, aynı faaliyetlere devam edecek olurlarsa kendileriyle ilişkilerini keseceklerini söyledi. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, Baha Sait Bey'in Bakü'de bulunduğunu belirterek, Kâzım Karabekir Paşa'nın Bakü'ye bir mektup yazarak oradakilere bu kişinin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve ülkemiz adına hiçbir san ve yetkisinin olmadığını bildirmesini istedi.[33]

Vasıf Bey'in ve Baha Sait Bey'in Bolşeviklerle ilişkilerine temkinli yaklaşan Mustafa Kemal Paşa, 16 Mart ve 11 Nisan 1920 tarihlerinde 15. Kolordu Komutanlığına gönderdiği telgraflarda Bolşeviklerle ilişkilerin geliştirilmesini istedi[34] ve 15 Nisan 1920'de Baha Sait Bey'in Bolşeviklerle yaptığı ve kendisi tarafından rağbet görmeyen antlaşmanın metnini Kâzım Karabekir Paşa'ya

---

[32] 11 Ocak 1920'de "Karakol İhtilal Cemiyeti ve Uşak Kongresi Heyet-i İcraiyesi" adına Baha Sait ile Sovyet Rusya'nın bir temsilcisi arasında Bakü'de bir dostluk ve yardımlaşma anlaşması imza edildi. Hem Mustafa kemal Paşa hem de Sovyetler tarafından tanınmayan anlaşmaya göre, iç ayaklanmalara ve emperyalist müdahalelere karşı işbirliği yapılacak, İslam ülkeleri sömürgelerden kurtarılacak , Sovyetler , Karakol Cemiyeti'ne para,silah ve cephane yardımı yapacak, Karakol Cemiyeti , Beyaz Ruslarla çarpışmak üzere silahlı kuvvetler sağlayacak,Batum, Hindistan,Afganistan ve İran'da İngiltere'ye karşı ayaklanmalar hazırlayacaktı. (Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, Ankara, 1994, C.II, s.319.

[33] Karabekir, İstiklâl Harbimiz, C. I, s.618-619; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.5-6.

[34] Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Ankara 1958, Yıl 7, Sayı 26, Belge no 665; Karabekir, İstiklâl Harbimiz, C. I, s.630; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.34,583.

gönderdi.[35] Bir gün sonra 16 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa yine bu antlaşma ile ilgili olarak Rauf Bey'e ve Vasıf Bey'e gönderdiği mektupların örneklerini de Kâzım Karabekir Paşa'ya iletti ve bu antlaşmayı kesinlikle imzalamadığını Rauf Bey'in de hiçbir işlemde bulunmadığını, Baha Sait Bey'in yalan söylediğini, Kara Vasıf Bey'in de Karakol Derneği adına antlaşmayı imzalamışsa bunu da tanımadığını, Kâzım Karabekir Paşa'ya bilgi vermeden Bolşeviklere karşı herhangi bir faaliyette bulunmayacağını da belirtti.[36]

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da bulunan Rauf Bey'e, İngilizler tutuklamadan önce gönderdiği mektupta, Kara Vasıf Bey ve Baha Sait Bey'in görev ve yetkilerini tanımadığını, onların yaptığı bir anlaşmayı kabulünün de mümkün olmadığını söyleyerek Rauf Bey'in bu konudaki görüşlerini sorarak dışa karşı Türkiye'nin birlikten yoksun olduğu izlenimini vermemek gerektiğini belirtti ve İstanbul'daki gelişmelerden haberdar edilmesini istedi.[37]

Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey'den başka Vasıf Bey'e de bir mektup göndererek Bolşeviklerle ilişki ve uyuşmanın Anadolu'nun geleceği için önemli olduğunu ve bütün ulusu ilgilendirdiğini söyleyerek Baha Sait Bey ve kendisinin Türkiye adına faaliyette bulunmalarını hoş karşılamadığını ve onları Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Derneğinin İstanbul Merkez Kurulu üyeleri olarak görmek istediğini, derneğin tüzüğü doğrultusunda hareket etmelerinin zaruri olduğunu bildirdi.[38] Daha sonra Bakü'de bulunan Mustafa Suphi'ye de bir mektup göndererek TBMM ile işbirliği yapması gerektiğine dikkat çekti.[39] Böylece Mustafa Kemal Paşa'nın bilgisi dışında bazı şahıs ve cemiyetlerin Bolşeviklerle ilişki kurmasına sıcak bakılmadı.[40]

TBMM açılır açılmaz, Bolşeviklerle ilişkiler burada ele alındı. Açılıştan bir gün sonra 24 Nisan 1920'de Meclis ilk gizli oturumunu yaptı. Mustafa Kemal Paşa bu oturumda Bolşevik meselesine de değindi. Bolşeviklerin kendilerine has görüşleri olduğunu, bunları başkalarına kabul ettirmeye çalıştıklarını, fakat bu görüş ve ilkelerin Türkiye ile bağdaşmadığını belirtti. Kendilerinin istibdada ve

---

35 Karabekir, İstiklâl Harbimiz, C. I, s.638-640; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.95-97.

36 Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.98.

37 Karabekir, İstiklâl Harbimiz, C. I, s.640-641; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.98-99.

38 Karabekir, İstiklâl Harbimiz, C. I, s.641-642; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.100.

39 Yavuz Aslan, Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi, Ankara, 1997,s.279-280; Adil Dağıstan, "Milli Mücadelede Mustafa Suphi Olayı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi , Mart 1996,C.XII, Sayı 34, s. 183-184.

40 Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da Bolşevik yanlısı faaliyetlerle mücadele hakkında geniş bilgi için bkz. Gotthard Jaeschke, "İslamın ve Komünizmin İstiklal Harbindeki Rolü", (Çev: Hüseyin Zamantılı), Türk Dünyası Araştırmaları, Ağustos 1981, C.II, Sayı 13, s.200-207.

emperyalizme karşı olduğunu, Avrupalıların Bolşevizmden korktuklarını ve Türkiye'nin Bolşeviklerle işbirliği yapmasından da çekindiklerini söyledi. Ayrıca kendi ilkelerimizden taviz vermemek şartıyla Bolşeviklerden nasıl yardım görülebileceğini anlamak için geçmişte teşebbüsleri olduğunu vurguladı. Meclisin de bu konuda girişimde bulunabileceğini hatırlattı.[41]

29 Mayıs 1920'de yine gizli bir oturumda şunları söyledi: "*...Evet, demek oluyor ki biz, Bolşeviklerden edebileceğimiz istifadeden habersiz değiliz. Onun için emniyet ve güvenle arz ederim ki Bolşeviklerle anlaşmak ve ittifak etmek için, hareketlerimizi birleştirmek için hükümet geçerli girişimlerde bulunmuştur. Yalnız hükümet bu husustaki girişimlerinde gayet tedbirli olmak gereğini kabul etmiştir. Şöyle ki: Bir defa mevcudiyetimizi muhafaza ve milli amaçlarımızı temin için gerçek dayanağımız, hariçte değil, dahilde kendi vicdanımızdadır. Bu prensibimizi Hükümet kabul etmiştir. Çünkü kendi kuvvetimizi dikkate almaksızın hariçten, şuradan buradan gelecek kuvvetlere dayanarak gaye takip edersek ve o kuvvetten ve o imdattan yardım da gelmezse hayal kırıklığına uğrarız.*

Bunun için evvela kendi kuvvetimize ehemmiyet veriyoruz. Fakat kendi kuvvetimize, düşmanlarımızın adedinin çokluğunu dikkate alarak kuvvet ilave etmek şarttır. Bu suretle bittabi, Doğudan gelmesi muhtemel olan müsbet kuvvetlere itibar edeceğiz. Ancak bu noktada iki ciheti birbirinden ayırmak lazımdır. Biri Bolşevik olmak, diğeri Bolşevik Rusyası ile ittifak etmek...Biz Hükümet olarak Bolşevik Rusyasıyla ittifak etmekten bahsediyoruz, yoksa Bolşevik olmaktan bahsetmiyoruz. Bolşevik olmak büsbütün başka bir meseledir. Böyle bir mesele ile uğraşmaya bizim ihtiyacımız yoktur. Fakat ittifak meselesi, ciddiyet ve ehemmiyetle takip edilmektedir. Muvaffak olacağımıza da ümidimiz kuvvetlidir.[42]

Mustafa Kemal Paşa başkanlığında toplanan TBMM Hükümeti de Bolşeviklerle ilişkiler konusunda şu kararı aldı: "*...Bolşeviklerle işbirliği şartlarımız az çok belirmeden ve ilkelerimiz saptanıp bize sağlayacakları maddi yardım açıklanmadan önce bunlarla işbirliği yapmak sakıncalı görüldü...*" Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal imzasıyla Kâzım Karabekir Paşa'ya 6 Mayıs 1920 tarihli telgrafla gönderilen bu karar Bolşeviklerle yapılacak işbirliğinin şartlara bağlı olduğunu ve Türkiye'nin menfaatlerinin söz konusu edildiğini göstermektedir.[43] Ayrıca TBMM Bolşeviklerle anlaşmadan Ermenilere karşı sınır ötesinde bir askeri harekât yapmanın da doğru olmayacağı kararını aldı.[44]

Mustafa Kemal Paşa Bolşeviklerle ilişkilerinde daima inisiyatifi elinde tutmak istedi ve Doğuda yapılacak bir askeri harekât konusunda şunları söyledi:

---

[41] TBMM Gizli Celse Zabıtları, 24 Nisan 1920.

[42] TBMM Gizli Celse Zabıtları, 29 Mayıs 1920.

[43] Karabekir, İstiklâl Harbimiz, C. I, s. 717; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.131-132.

[44] Karabekir, İstiklâl Harbimiz, C. II, s. 23; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş savaşı Yazışmaları, C.II, s.140.

"...*Bolşeviklerle politik olarak anlaşıp, karşılıklı ilişkiyi belirlemeden önce kesin harekete geçmeyeceğiz. Böyle bir hareketin Bolşeviklerce nasıl karşılanacağını bilememekteyiz. Gerçekte Bolşeviklerin bizden bekleyeceği en büyük çıkar, askeri harekâtın kazançlarını biz kendi elimizle onlara verdikten ve böylelikle içine düşeceğimiz çıkmazdan kurtulma imkânı kalmadığını gösterdikten sonra Bolşeviklerden bize çıkar sağlama imkânı kalmaz. Yalnızca onların uydusu ve tutsağı oluruz. Alman savaşına da böyle girdiğimizi unutmamalıyız...*"[45]

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele yıllarında uydu ve tutsak olmadan karşılıklı menfaatleri koruyarak, özellikle İngiltere ve Fransa'ya karşı Bolşeviklerle anlaşmayı başardı. Rusya ile Batı arasındaki anlaşmazlığı iyi değerlendirdi. Emperyalizme karşı yapılan mücadelede Türkiye ve Rusya'nın ortak düşmanla mücadele ettiği gerçeğini Rusya'ya da kabul ettirdi. Tarafların yakınlaşmasını sağladı. [46] Nitekim, Rus Dışişleri Bakanı Çiçerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı 3 Haziran 1920 tarihli mektupta şunları söyledi: "...*Her iki milleti tehdit eden emperyalizme karşı mücadeleye katıldığınızı bildiren ve Sovyet Hükümeti ile dostane ilişkiler kurma arzusunda olduğunuzu bildiren mektubunuzu almaktan memnun olduğumuzu belirtmek isterim...Her milletin kendi geleceğini kendisinin belirleme hakkını tanımakta olan Rus Sovyet Cumhuriyeti kendi bağımsızlığını kazanmak için Türklerin giriştiği kahramanca mücadeleyi büyük bir dikkatle takip ediyor, Türkiye için pek önemli olan bu günlerde Rus ve Türk milletlerini birleştirecek dostluğun sağlam bir esas üzerinde bulunduğunu görmekle bahtiyar oluyorum.*"[47]

Mustafa Kemal Paşa 20 Haziran 1920'de bu mektuba cevaben Çiçerin'e kendilerinin Batı emperyalizmine karşı yalnız Türkiye'nin bağımsızlığını kazanmaya çalışmakla yetinmediklerini, Türkiye'nin emperyalizme hizmet etmesine de fırsat vermediklerini, bu suretle bütün insanlığa da hizmet ettiklerini söyleyerek, Türk-Rus dostluğunun gelişmesinden ümitli olduğunu ifade etti.[48]

Mustafa Kemal Paşa, Türk-Rus dostluğunun gelişmesinden yana olduğunu söylerken Bolşevikliğe karşı olduğunu da her fırsatta dile getirdi. Erzurum Milletvekili Durak Bey ve arkadaşlarının Doğu sınırındaki Gürcü ve Ermeni saldırıları hakkında verdikleri soru önergesi nedeniyle 14 Ağustos 1920'de TBMM'nde yaptığı konuşmada: "...*Bizim görüşlerimiz, bizim ilkelerimiz cümlece*

---

[45] Karabekir, İstiklâl Harbimiz, C. II, s. 58-60; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.147.

[46] Kâzım Özalp, Milli Mücadele 1919-1922 I, Ankara, 1988, s.159.

[47] Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923, Kültür Bakanlığı, Ankara 1994, C. I, s.160-161.

[48] Atatürk'ün Milli Dış Politikası, C. I, s. 166 ; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.157-158.

malumdur ki, Bolşevik ilkeleri değildir ve Bolşevik ilkelerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve teşebbüste bulunmadık..."[49] dedi.

Aynı konuşmada Bolşeviklerin başarılarını övdü ve İtilaf Devletleri ile Rusları mukayese ederek, onların bizi ezmek için çalıştıkları bir sırada Bolşeviklerin yanımızda yer aldığına dikkat çekti. Doğu sınırımızdaki Ermeni ve Gürcü saldırılarında Rusyanın etkisi olmadığını, Ermenilerin Ruslara da ihanet ettiğini söyledi. Bolşeviklerle emperyalizme karşı birlikte yapılan mücadelede yer aldığımızı ancak Bolşevik prensiplerinin Türkiye'de uygulama alanı bulamayacağını vurguladı.[50]

27 Ağustos 1920'de Kurban Bayramı öncesinde orduya hitaben yayınladığı Bayram Genelgesinde,Mustafa Kemal Paşa, Avrupa devletlerinin Türkiye'deki durumlarını hızla düzenleyerek bütün güçlerini Bolşevik korkusuna karşı kullanabilmek için ,Yunanlıları Batı cephemize yeniden saldırtabileceğine dikkat çekti.[51]

Mustafa Kemal Paşa , Rusya'ya gönderdiği delegeleri yakından takip ederek onlarla diyaloğunu sürdürdü ve gönderdiği telgraflarla onları yönlendirdi. 2 Eylül 1920 tarihli telgrafta görüşlerini dile getirdi.[52] O'na göre, Bolşevik Rusya'nın yüreğinde, bıraktığı toprakları geri almak,[53] İslam ve Türk topraklarında kesin egemen olmak isteği vardır. Türkiye'nin kurtuluşunu ve özellikle İslam ülkeleri ile politik ve coğrafî ilişkilerini kolaylaştırmaktan kaçınmaktadır. Dünya devletleri arasındaki konumu pek de iyi değildir. Batı devletleri ile anlaşma karşılığında, Türkiye ile hemen bir antlaşma yapmaya yanaşmamaktadır. İslam uluslarının Türkiye'nin etkisine düşmemesi için aralarındaki ilişkiyi engellemektedir. Ermeniler vasıtası ile Batı Hıristiyan dünyasında Türkiye'ye karşı yerleşen zararlı görüşleri kışkırtmaktadır. Kendisine ve Batı devletlerine karşı Türkiye'nin bağımsız bir politika yürütmesine engel olmak için Türkiye'de Bolşevizmi bir oldu bittiye getirip ülkenin yöneticilerini bir yana atarak Türkiye'nin yönetimini Moskova'ya bağlamak istemektedir.[54] Bolşevikler, Türklerin Azeriler ve Kuzey Kafkasyalılarla bağlantı kurarak güçlenmeleri halinde Batı devletleri ve Bolşevik Rusya için önemli bir güç haline geleceğini kendilerine en çok çıkar sağlayan tarafı tutacağını ve bu tarafın da genellikle Batı ve Avrupa olacağını düşünmektedirler. Bolşevikler hiçbir özveri

---

[49] Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara 1999, s.20; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri s.102; Fethi Tevetoğlu, "Kültür Bolşevizmi", Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını , Fasikül 2, s.86.

[50] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1989, s.93-103.

[51] Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, s.363-364; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.180-181.

[52] Mehmet Saray, Atatürk ve Türk Dünyası, Ankara, 1995, s.33.

[53] 1878 Berlin Antlaşması ile Rusya'ya bırakılan, 1918 Brest-Litovesk Antlaşması ile geri alınan Kars, Ardahan ve Artvin illerinden bahsediliyor.

[54] Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.182.

karşılığında olmayarak Türkiye'nin kendi ellerinde bulunduğu propagandasını yapmaktadırlar. Bu propagandayı İngilizlerle pazarlıkta bir alış veriş malı olarak kullanmışlar, Türkiye'ye bir kuruş vermeyerek onu avutabilmiş, Azerbaycan'ı işgal ederek sömürmüş, Türkiye'nin Müslümanlarla ilişkisini engelleyerek Ermeni sorununu Ermeniler yararına çözümleyecek bir durumda olduklarını gerek Ermenilere gerekse Batı dünyasına göstermişlerdir. Bolşevikler hem ülkemizde hem de komşu ülkelerde Türkiye'yi Bolşevize edecek örgütü kurmakla birlikte, Bolşevik devrimi ile yurdumuzu ellerine daha geçirememişlerdir. Bolşevikler, Türkiye'de komünist devrimi yapmak istemelerine rağmen bunu gerçekleştiremmemiş, Türkiye'nin yönetimini ele geçiremediklerinden Türkiye'nin istekleri ile yetinerek gerçekçi bir antlaşma ilkesini ele alıp incelemeye girişeceklerdir.[55]

Bu şekilde Bolşevikler hakkında görüşlerini açıklayan Mustafa Kemal Paşa, Bolşevik Rusya'ya karşı yapılması gerekenleri de şöyle sıraladı: *İlk olarak, Doğu sınırımızdan ve değişik bölgelerden gizli bir örgütle ülkemize girmeye çalışan komünist kışkırtıcılarına karşı koymak ve gelişmeyi açık ve soğukkanlı olarak hükümetin denetiminde bulundurmak, özellikle ordu içine Bolşevik gizli örgütünün girmesine engel olmak gerekir. İkinci olarak Bolşevik karşıtı akımlar karşısında Kuzey Kafkasya, Azerbaycan, Arap, Hint ve bütün Müslümanların yarar ve zararına bir eylem konulması için bizim Bolşeviklerle anlaşmalı olup olmadığımızı sordurmak gerekir. Gerçekte resmi olmayan ve açıklamalarımızdan ipucu çıkararak bütün Doğu ulusları Bolşeviklerle anlaşmış olduğumuzu sanmakta ve Bolşevik Rusya'dan umut ve kurtarıcılık beklemektedir. Gerçeğe uymayan bu durumun sürmesine imkân yoktur. Eğer Rusya ile antlaşma yapmak mümkün değilse bunu da bilmek ve ona göre hareket etmek gerekir. Üçüncü olarak, Azerbaycan'la ilişki kurmak için Ermenilere karşı bir zorlama yapma konusunda Moskova'nın uygun görüşüne bağlanmayarak ilk imkândan yararlanmak. Dördüncü olarak, Ruslardan bir çok değerli istekleri bekletmeyip bir kuruştan, bir fişekten başlayarak Karadeniz'den taşınmaya başlattırmak gerekir. Savaş araçları yetersiz olsa bile verecek altınları bulunduğuna kuşku yoktur.*[56]

Bu sözler Mustafa Kemal Paşa'nın Bolşeviklere karşı temkinli yaklaştığını, Bolşeviklerin ülkemiz üzerindeki emellerinden haberdar olduğunu, barış konusunda da Rusya'ya kendisini bağımlı hissetmediğini göstermektedir.

Mustafa Kemal Paşa Bolşevikler hakkındaki olumlu ve olumsuz görüşlerini gayet açık bir dille ortaya koymuştur. 14 Eylül 1920'de Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'ya yazdığı mektupta, Bolşeviklerin araç gereç yönünden pek yoksul ve barışa istekli olduklarını, düzenledikleri Polonya hareketini başarı ile bitirince Batılılarla hemen anlaşmak düşüncesinde bulunduklarını, Türkiye'ye karşı dost ve yardımcı görünerek hem İslam dünyası görüşlerini, hem İngiliz görüşünü etkilemek

---

[55] Onar, Atatürk Ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.183.

[56] Ali Fuat Cebesoy, Moskova Hatıraları, Ankara1982, s.96-100 ; Onar , Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.184.

ve bu etkiyi sürdürmek için Türkiye'ye biraz yardım ettiğini, sonradan Batılılarla anlaşma yolunu korumak için Türkiye ile kesin anlaşmaya yanaşmadıklarını belirtti.

Ayrıca Mustafa Kemal Paşa bu mektupta Bolşeviklerin ülkemizde Bolşevik örgütü kurmak için olağanüstü çalışmalar yaptığını, Bakü'ye gönderdikleri Mustafa Suphi[57] ve arkadaşları aracılığı ile Türkiye Komünist Partisi genel merkezini kurdurduklarını, Türkiye'de sosyal bir devrim yapmayı amaçladıklarını, Bolşeviklerin hiçbir yüklenim ve yardıma gerek kalmaksızın Türkiye'yi kendilerinden ayrılmış bir duruma getirme ve Batılılarla politik pazarlıklarında güç elde etmeye çalıştıklarını ifade etti.

Mustafa Kemal Paşa, Moskova'daki Türk delegasyonundan görüşmelerin kısa sürede tamamlanmasını, Rusların yapacağı her türlü yardımın kabul edilmesini Rus görüşlerine bağlı hareket etmemelerini isteyerek, yapılacak işlerin Hükümet aracılığı ile yapılmasını, Rus uyrukluğuna engel olunması gerektiğini bildirdi.

Aynı mektupta Mustafa Kemal Paşa, ülke içindeki Rus yanlısı örgütler hakkında da şunları söyledi: "*...Açıklamalarımdan anlaşılacaktır ki, kesinlikle Rus uyrukluğu demek olan içerdeki komünizm örgütü amaç yönü ile bütün olarak bizim zararımızadır. Gizli komünizm örgütünü her yolla durdurmak ve uzaklaştırmak zorundayız. Mecliste sonradan ortaya çıkan Halk Grubu bizim tanıdığımız arkadaşlardır. Bunlar ülkede bir sosyal devrimin azda olsa gereğine inanan kimselerdir. Bu girişimin öldürücü olduğunu iyi anlayamamaktadırlar ama halkçılık programı altında Hükümetçe şimdi bir program yaptık Halk Grubu kendiliğinden dağılmış gibidir...*"

Halk Grubu'nun kendi kontrolünde olduğunu bu sözlerle ifade eden Mustafa Kemal Paşa bazı kişilerin Yeşil Ordu Örgütü adı altında faaliyet gösterdiklerini, bundan vazgeçmeleri için kendilerini uyardığını oysa bu kişilerin komünizm yanlısı olduklarını yaymaya devam ettiklerini, bunun yanlış olduğunu Doğu ve Batı ile antlaşmalar yapılmadan devrimlerden kaçınmak gerektiğini ve ne yapılacaksa Hükümet tarafından yapılmasını, Komünizm ve Bolşevizme açıktan karşı çıkmayı da uygun görmediğini ifade etti.[58]

Mustafa Kemal Paşa daha sonra 4 Ekim 1920'de Enver Paşa'ya hitaben yazdığı mektupta İngiltere'nin Doğu dünyası üzerinde manevi baskı kurarak 1. Dünya Savaşı nedeni ile bozulan ekonomisini bu yolla düzeltmeye çalıştığını, yine bu hedefine ulaşmak için Bolşeviklik akımını Batı Avrupa'da yok etmek istediğini bu konuda Türkiye'yi ise kendisine engel gördüğünü, bu nedenle Batı emperyalizm ve kapitalizminin saldırı yumruklarının en çok Anadolu'ya çevrilmiş olduğunu

---

[57] Mustafa Suphi ve faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz. Aslan, Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi.

[58] Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul 1953, s.472-475; Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, s.364-367.

vurguladı.[59] Böylece İngiliz siyasetine dikkat çekti. Ayrıca Türkistan, Afganistan ve Acemistan (İran) gibi İslam ülkelerindeki ulusal hareketlerin, Rusya'nın tepkisini çekmemesi için Panislamizm biçiminde gösterilmemesini, bütün Doğu uluslarını çiftlik hayvanları durumuna indirmek isteyen İngiltere'nin baskılarına karşı insanca varlığı koruma, hak ve bağımsızlık savaşı biçiminde gösterilmesi gerektiğini, bu durum gerçekleşirse İngiltere'nin Hindistan'dan uzaklaştırılmasının da sağlanacağını söyledi.[60]

Mustafa Kemal Paşa, Bolşeviklerin Türkiye'den toprak talebine de sert tepki gösterdi. Moskova'da bulunan Türk Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'e 16 Ekim 1920'de gönderdiği telgrafla Van ve Bitlis'in Ermenilere verilmesi talebinin emperyalistlerin talepleri ile uygunluk gösterdiğini belirterek, Sovyet yönetimini kendisi ile çeliştiği gerekçesi ile kınadı.[61] Aynı konuda 21 Ekim 1920'de Bekir Sami Bey'e verdiği talimatta şu görüşleri dile getirdi: " *Ankara Hükümeti emperyalizm ve kapitalizme karşı yaptığı mücadelede tabii müttefik olarak gördüğü Rusya Şuralar Cumhuriyeti'nin samimiyetinden şüpheye düşmektedir. Van ve Bitlis vilayetlerimizden Ermenilere toprak verilmesini Türk milleti katiyyen kabul etmeyecektir. Bölgede hiçbir zaman çoğunluk teşkil etmemiş bir gruba Türkiye aleyhine toprak talebi sosyalist ve sovyetist Rusya Cumhuriyetinden de gelse emperyalist bir fikrin mahsulüdür. Bu davranış emperyalizm aleyhinde mücadele eden Bolşevik Rusya Hükümetinin aleyhine sonuçlar doğuracaktır. Ankara'daki Milli Hükümet emperyalizme karşı mücadele amacıyla kurulmuştur. Emperyalizmin belirtisi olan bu talebi kabul etmesi mümkün değildir.*"[62]

Daha sonra 22 Ekim 1920'de Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin'e bir mektup göndererek, emperyalizme karşı yapılan ortak mücadeleye tekrar dikkat çekti.[63]

Mustafa Kemal Paşa, ülkemizde kurulmasına çalışılan komünist örgütlere engel olmak için Türkiye Komünist Partisi'ni kurdurdu. Partinin kuruluşunu belirleyen İçişleri Bakanlığı'nın 18 Ekim 1920 tarihli resmi belgesi, Mustafa Kemal Paşa başkanlığındaki Hükümet tarafından da onaylandı. Bu partinin kurulmasıyla ülkede komünizm faaliyetlerini yürüten başka partilerin kurulması önlendi, kurulmuş olanlar da yeni parti içinde eritildi.[64]

---

[59] Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları , C.II, s.193.

[60] Sadi Borak, Atatürk'ün Özel Mektupları, İstanbul 1998, s.180-183; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları , C.II, s.194; Tansel, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.III, s.256.

[61] Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, s.371-373; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.198-200.

[62] Atatürk'ün Milli Dış Politikası, Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge, 1919-1923, Ankara, 1994, C. I, s.321-325.

[63] Borak, Atatürk'ün Özel Mektupları, s.167-168; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları , C.II, s.201-202.

[64] Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.203.

26 Ekim 1920 tarihinde Batı Cephesi Komutanlığı'na gönderdiği telgrafta Mustafa Kemal Paşa, Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa'nın da Türkiye Komünist Partisi'nin Askerlik İşleri Şubesine üye kabul edildiğini belirterek, partinin resmen kurulduğunu önceden kurulmuş olan gizli Yeşilordu[65] örgütünün de partiye geçmiş olduğunu, artık Bolşevizm, Komünizm düşünceleri ve ilkeleri üzerinde hiçbir dernek ve kişinin yetki belgesi olmadan çalışmasının uygun görülmediğini vurguladı.[66]

Bundan beş gün sonra (31 Ekim 1920) yine Ali Fuat Paşa'ya gönderdiği telgrafta komünizmin Rusya'da bile uygulanabilirliğinin kesin olarak anlaşılamadığını, buna rağmen içeriden ve dışarıdan değişik amaçlarla bu akımın ülkemize girdiğini, buna karşı önlem alınmadığında ulusun ihtiyaç duyduğu birlik ve beraberliğin bozulacağını, en uygun çözümün Hükümetin bilgisi altında bilinçli kişilerin katılımı ile Türkiye Komünist Partisi'nin kurulması olduğunu ifade etti. Mustafa Kemal Paşa'ya göre, bu yapıldığında bu düşünceye bağlı bütün akımları bilinen bir birleşkeye getirmek mümkün olacaktır.[67]

Mustafa Kemal Paşa, bu parti içerisinde Fevzi (Çakmak), Ali Fuat (Cebesoy), Kâzım (Karabekir) Paşalarla Refet (Bele) ve İsmet (İnönü) gibi şahsiyetlerin gizli olarak yer almalarını uygun gördü. Parti genel sekreterliğine de eski Bakan Hakkı Behiç Bey getirildi. Türkiye Komünist Partisi'nin[68] sosyalizm ve komünizm konusundaki propagandasının zamanla anlaşılacağını, komünizm akımının sonuç olarak ordunun büyük komutanları arasında kalması gerektiği görüşünde olduğunu da vurguladı.[69]

Mustafa Kemal Paşa, Bolşevikliğin ülkede yayılmasını önlemeye çalışırken bir yandan da Türk-Sovyet ilişkilerini bozmaya yönelik İngiliz Propagandalarına her zaman olduğu gibi 1920 yılı Kasım'ında da kayıtsız kalmadı. Doğu Cephesi Komutanlığı'na verdiği 30 kasım 1920 tarihli talimatla, Kafkasya'da Bolşeviklere karşı Türkiye ve Azerbaycan tarafından bir cephe oluşturulacağı, Türklerin İngiliz, Fransız ve İtalyanlarla anlaşma halinde oldukları şeklindeki uydurma haberlerin asılsız olduğunu, bütün imkânlarla ve kesin bir dille yalanlamasını istedi.[70]

Hemen ertesi gün aynı makama verdiği başka bir talimatla Türkiye ile Rusya arasındaki iyi komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesine özen gösterilmesini

---

65 Yeşilordu hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk,(Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz), 1995, s.319-320; Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar I, s.84 – 90.

66 Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, s.507.

67 Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları , C,II, s.205.

68 Türkiye Komünist Partisi hakkında geniş bilgi için bkz. Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar I, s.92-94.

69 Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, s.509.

70 Atatürk'ün Milli Dış Politikası, C. I, s.188; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.210.

isterken,[71] Rusya sınırları içerisinde bulunan Türk ve İslam kàvimlerinin hür ve medeniyetin getirdiği imkânlardan yararlanabilir bir hale getirilmesi ve Bolşeviklerin, İslam kavimlerinin adetlerine, hukukuna, özgürlüklerine, ekonomik kaynaklarına sahip olmaktaki meşru haklarına riayet etmeleri gerektiğini söyledi. Aynı talimatta Azerbaycan'ın bağımsız bir devlet haline gelmesine taraftar olduğunu, bunu sağlamak için gerekli olan her şeyin Rusları kuşkulandırmadan yapılacağını, Ruslar ve Ermeniler arasında Azerbaycan'a karşı yapılan antlaşmada Azerilerin aleyhine olan maddelerin çıkarılmasına çalışılacağını, Karabağ ve Türklerin çoğunlukta olduğu diğer yerlerin Azerbaycan'a bağlanması hususunda gayret göstereceğini ifade etti.[72]

3 Ocak 1921'de İtilaf Devletleri, Sovyet Rusya, Gürcistan ve Ermenistan ile ilişkiler hakkında Meclis'te yaptığı konuşmada: "*Biz Rus Bolşevik Hükümeti'nin bize karşı olan hissiyatına güvenmek isteriz. Bu güvenimiz hayali değildir. Lafa değil maddiyata bakıyoruz*" diyerek komünizm prensiplerinin halk tarafından tasvip görmeyeceğini, Hükümetin de komünizmi Türkiye'de uygulamaya kalkanlara karşı her türlü tedbirleri alacağını söyledi.[73] Daha sonra görüşlerini şöyle dile getirdi: "*...Komünizm hudut tanımaz. Halbuki biz bir milli hudut kabul ediyoruz. Sonra tam istiklâlden bahsediyoruz. İhtimal komünizm kayıtsız şartsız serbestliği uygun görür. Biz de bunu kabul edemeyiz.*[74]

...Bizim Ruslarla olan ilişkilerimizde esas olarak kapitalizm aleyhine yani komünizm esaslarına değinilmemiştir. Görüşebilmek için komünist olunuz veyahut olmaya mecbursunuz diye kimse bize bir şey demediği gibi, sizinle dost olabilmek için komünist olmaya karar verdik dememişizdir. Böyle bir esas mevcut değildir. Yalnız Rus Bolşevik Hükümeti komünisttir ve asli gayesi budur. Bütün milletlere bu fikir ve gayeyi yaymak ister. Şunu söylemek isterim ki, biz buna mani olacağız, veyahut bunu yapmayacaksınız demek Rusya Bolşevik Hükümeti'nin varlığını tanımamak ve onu reddetmek demektir ki bunu da yapamayız. Yalnız memleketimize ve milletimize zarar gelmesi halinde gerekli tedbirleri almamıza engel olamazlar..."[75] Bu sözler Rusya'ya karşı izlenen politikanın ana hatlarını çok güzel açıklamaktadır.

Mustafa Kemal Paşa, Dağıstan'ın bağımsızlığının Sovyet Rusya tarafından tanındığı yolundaki haberler üzerine hemen harekete geçti ve Lenin'e gönderdiği 5 Ocak 1921 tarihli mektupta, bu kararın Bolşevizm dünyası ile İslam dünyası arasındaki ilişkilere olumlu etkisi olacağını ve Türkiye'yi emperyalizme karşı birlikte yapılan mücadeleye ve ortak amaca daha çok yaklaştıracağını belirtti. Rus

---

[71] Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.211.
[72] Atatürk'ün Milli Dış Politikası, C. I, s.202-206.
[73] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1989, s.135-136.
[74] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.138.
[75] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s. 137-138.

Sovyet Cumhuriyeti'nin izlediği ileri görüşlü ve doğru politikasını desteklediğini söyleyerek Lenin'e teşekkür etti.[76]

22 Ocak 1921'de Meclis'te yapılan gizli oturumda komünizme karşı fikirle mücadele edilmesi gerektiğini belirterek, Meclis ve Hükümet'in komünizme karşı aldığı tedbirler ve uygulamalar hakkında bilgi verdi.[77]

25-26 Ocak 1921'de Philadelphia'daki Public Ledger Gazetesi'nin muhabiri Clarense K. Streit'le Türk-Rus ilişkileri üzerine bir söyleşide bulundu ve "*Türkiye'de Bolşeviklik yani Komünistlik, Enternasyonalistlik hakkında düşünceniz nedir?*" şeklindeki bir soruya şöyle cevap verdi: "*...Türkiye'de komünizm yoktur. Bütün dünya bizi milliyetçi olarak bilir. Milletimizin istiklâlini, haklarını ve menfaatlerini koruyan kimseler olarak öyleyiz de. Şayet enternasyonalizm demekle bütün milletlerin istiklâl ve hukukuna saygıyı kastediyorsanız o zaman evet biz enternasyonalistiz de, diğer taraftan biz dinimize de bağlıyız. Milli ve dini ruha aykırı olan komünizmin bizde nasıl bir tatbikat sahası bulabileceğini de anlamam. Böyle bir ihtimal ancak Türk Milletine karşı girişilen bir suikastin gerçekleşmesi halinde ortaya çıkabilir.*"[78]

Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rusya'nın rejimine olumlu bakmamakla birlikte Moskova'ya gönderdiği heyet vasıtasıyla 16 Mart 1921 tarihinde Türkiye ile Rusya arasında Moskova Antlaşması adıyla bir dostluk ve işbirliği antlaşmasının yapılmasını sağladı. Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1921'de Meclis'te yaptığı konuşmada: "*...Rus Bolşevik Cumhuriyeti ile mevcut ilişkilerimiz iyi durumdadır ve bu ilişkileri halen Moskova'da bulunan temsilcilerimizin de katıldığı konferansta daha ciddi esaslara dayandırarak güçlendirmeye çalışmaktayız. Bu gayretlerimizin tamamen milletimizin arzusuna yönelik olacağına şüphe yoktur...*" dedi[79] ve nitekim öyle de oldu.

Yapılan antlaşma metninin başlangıcında milletlerin dostluk ve kardeşliği esasını ve ulusların kendi geleceğini serbestçe tayin etmek hakkını tanımakta hemfikir olan TBMM Hükümeti ile Rusya Şuraları Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti'nin yayılma ve istila siyasetine karşı oldukları ve emperyalizme karşı ortak mücadele ettikleri, karşılıklı menfaatlere dayanan dostluk ilişkilerinin devamlı olması arzusu ile bir barış ve kardeşlik antlaşması yapmaya karar verdikleri ifade edildi. Bu antlaşma ile Rusya, TBMM Hükümeti tarafından tanınmamış, Türkiye'ye ait hiçbir uluslar arası belgeyi tanımamayı kabul etti.[80] Misâk-ı Mlli'yi tanıdı. Türkiye'nin kuzeydoğu sınırı bu antlaşma ile detaylı olarak tesbit edildi. Batum, Liman ve Şehri üzerindeki yönetim hakkı Gürcistan'a devredildi. Bu bölgeden Türkiye ile yapılacak ticari faaliyetlere kolaylık getirildi. Bölgede halkın arzularına

---

[76] Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s.383-384.
[77] TBMM Gizli Celse Zabıtları, 22 Ocak 1921.
[78] Atatürk'ün Milli Dış Politikası, C.I, s.259-271.
[79] Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.179.
[80] Özellikle Sevr Antlaşması'nın Rusya tarafından tanınmaması büyük önem taşımaktadır.

uygun yönetim sergileyecek özerk bir idareye müsaade edildi. Nahcivan'ın Azerbaycan himayesine verilmesi sağlandı. Bu antlaşma ile Türkiye ve Rusya Şark milletlerinin Milli kurtuluş hareketleri ile Rusya'nın yeni bir sosyal düzen için olan mücadelesindeki benzerliği görerek bu toplumların bağımsızlıklarını ve arzu ettikleri şekilde idare edilmek haklarını kabul edip desteklediklerini açıkladılar. Boğazlardan bütün devletlerin ticaret gemilerinin serbestçe geçişi kabul edilirken, boğazların tabi olacağı kesin tüzüğün sahil devletleri temsilcilerinin katılacağı bir konferansta daha sonra hazırlanması, ancak bu konferansta alınacak kararların Türkiye'nin egemenliğine ve Türkiye ile başkenti olan İstanbul şehrinin emniyetine zarar veremeyecek nitelikte olması kararlaştırıldı.[81] Rusya kapitülasyonların kaldırılmasını kabul etti. Her iki taraf topraklarında birbiri aleyhinde faaliyete müsaade etmeyeceğini taahhüd etti. İki ülke arasında ilişkileri geliştirmek için ulaşım, ticaret ve benzeri alanlarda gerekli tedbirlerin alınması kabul edildi. Esirlerin serbest bırakılması ve iki ülke sınırları içinde bulunan ve diğer ülkenin uyruğu olan kişilerin haklarının korunması sağlandı.[82]Atatürk'ün de ifade ettiği gibi , bu antlaşma gereğince Batum boşaltıldı ama ele geçirdiğimiz öteki yerlerin anayurda bağlılığı pekiştirildi. Doğudaki durumumuz belirlendi.[83]

Böylece Türk-Rus ilişkilerinde yeni bir dönem başladı. Rusya Türkiye'nin Batı Cephesi'ndeki mücadelesinden etkilenen ve Yunan toplu kıyımlarından kurtulabilenlere verilmek üzere Kızılay'a para bağışında bulundu. Ayrıca Türkiye'ye silah, cephane, tıbbi malzeme yardımı taahhüd edildi.[84] Mustafa Kemal Paşa da 12 Nisan 1921 tarihinde Sovyet temsilcisine yazdığı bir mektupla, aç gözlü sömürgecilerle Rum terörünün en korkunç ölümlere götürdüğü bu şanssızlığa karşı Sovyet Rusya'nın onurlu davranışının ve insanlığının ulusumuzca değerlendirileceğini belirterek Türkiye'nin Milli Mücadele hareketine gösterilen ilgiden dolayı Rusya'ya teşekkür etti.[85] Aynı şekilde Türkiye de Rusya'ya tahıl bağışında bulundu. Karadeniz kıyılarından elde edilecek tahılın Rus ulusuna bağışlandığını Mustafa Kemal Paşa 3 Eylül 1921 tarihli telgrafla Moskova Büyükelçiliği'ne bildirdi. Rusya Dışişleri Bakanı Çiçerin de bu yardıma 10 Eylül 1921 tarihli telgrafla teşekkür etti.[86]

Mustafa Kemal Paşa, Bolşeviklerin Türkiye'ye yardımının gündemde olduğu o günlerde yardımların kesilebileceğini de düşünmeden 16 Mayıs 1921'de

---

[81] Boğazlar konusunda daha olumlu gelişmeler lozan Antlaşması ile sağlandı.

[82] Atatürk'ün Milli Dış Politikası, C.I, s.547-552.

[83] Mustafa Kemal Atatürk, Söylev, Cilt I-II (Basıma hazırlayan:Hıfzı Veldet Velidedeoğlu), Nutuk 60.Yıl 1927-1987, İstanbul,1987, s.264 , 330.

[84] Rusya'nın Milli Mücadele yıllarında Türkiye'ye yaptığı yardımlar hakkında geniş bilgi için bkz.Erhan Demirutku, "Milli Mücâdelede Ruslar'dan Alınan Paralar", Türk Dünyası Tarih Dergisi , Nisan 1989, Yıl 3, C.V, Sayı 27, s.22-27.

[85] Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s.397; Paul Dumont, Mustafa Kemal (Çev. Zeki Çelikkol), Ankara 1994, s.65 ; Onar, Atatürk'ün kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.251-252.

[86] Atatürk'ün Milli Dış Politikası, C.I, s.353-355.

Moskova'da bulunan Türkiye Komünist Partisi Delegasyonu Başkanı Dr. Tevfik Rüştü (Aras) Bey'e gönderdiği mektupta komünizm akımının ülkemizde gördüğü ilgi ve Rus çevreleri ile kurduğu ilişkileri anlatan raporlardan bahseden mektuplarını aldığını, ancak ülkemizin bugünkü durumu ve şimdiki şartların bu girişimleri uygun görmeyecek bir konumda olduğunu belirtti. Aynı mektupta geçmiş dönemde Rusların eğilimlerini ve büyük yardımlarını sağlamak için göz yumulan ve komünizmi temsil eden her türlü örgütün bütün olarak ortadan kaldırıldığını Türkiye Komünist Partisi ile Halk İştirakiyun Partisi'nin[87] dağıldığını ve ülkede komünizm akımını tutan ve temsil eden resmi veya özel hiçbir örgüt kalmadığını ifade etti. Aynı zamanda Anayasamıza aykırı olmayan örgütlerin yönetimin özünü oluşturacağını vurgularken, Ruslarla içişlerimize karışmamak şartıyla ve belgelerle tespit edilmiş ilkeler doğrultusunda dostluğun devam etmesinden yana olduğunu dile getirdi.[88] Gerçekten de 1921 yılı içinde bütün Bolşevik yanlısı hareketler bastırıldı. Bu duruma Sovyet basını tepki gösterdiyse de Türk-Rus ilişkileri devam etti.[89]

Aynı dönemde Hakimiyet-i Milliye Gazetesi muhabirine verdiği demeçte Mustafa Kemal Paşa, komünizmin toplumsal bir mesele olduğunu vurguladı. Memleketimizin hali, toplumsal şartları, dini ve milli ananelerinin kuvveti nedeniyle Rusya'daki komünizmin Türkiye'de tatbik edilemeyeceğini, son zamanlarda ülkemizde komünizm esasları üzerine teşekkül eden partilerin bu hakikati kavrayarak faaliyetlerini durdurduklarını, Rusların düşünürlerinin bile bizim için bu hakikatin meydana çıkmasına boyun eğdiklerini söyledi.[90]

Her türlü duyum ve gelişmeyi yakından takip ederek değerlendiren ve gerekli tedbirleri almakta gecikmeyen bir yapıya sahip olan Mustafa Kemal Paşa 10 Haziran 1921 tarihinde Doğu Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'ya bir telgraf çekerek Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa'nın şimdiye kadar emperyalist ve kapitalist hükümetlere düşman olan Bolşeviklerin politikalarını değiştirdiklerini, ve özellikle İngilizlerle anlaşarak Kafkasya yönünden bize saldırı ihtimali haberini verdiğini belirterek gereğinin yapılmasını emretti.[91]

Sovyet Hükümeti tarafından Ankara'ya elçi olarak atanan Naceranos'u 27 Haziran 1921 günü kabul etti. Elçi güven mektubunu sundu. Yapılan törende Mustafa Kemal Paşa da konuştu. Rusya'ya karşı iyi dileklerini sundu. Rus milletinin çarlık devrinin kanlı mirasını reddettiğini, milletlerin kendi kendilerini idare etmek hakkını tanıdığını belirterek milletimizin de Osmanlı İmparatorluğu'ndan kendisine intikal ettirilmek istenen tam bağımsızlığı tehlikeye düşüren kuralları kaldırdığını,

[87] Halk İştirakiyun Partisi hakkında geniş bilgi için bkz. Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar 1, s.97-98 ; 107-109.

[88] Tarih ve Toplum Dergisi, Şubat 1985, Sayı 14, s.96; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları , C.II, s.257.

[89] Gürsel, Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri, s .90.

[90] Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara 1999, s.221; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.III, s.20.

[91] Karabekir, İstiklâl Harbimiz, C.II, s.252-253.

dolayısıyla her iki milletin mücadelesinde ahenk ve uyum olduğunu vurguladı. Moskova Antlaşması'nın önemine dikkat çekti. Türk-Rus dostluğunun süreceğine işaret etti.[92]

Mustafa Kemal Paşa Moskova Büyükelçiliğimize gönderdiği 20 Kasım 1921 tarihli ve şifreli talimatta Rusya'ya karşı yapılması gerekenleri şöyle sıraladı:

"Ruslardan mümkün olduğu kadar çok para ve silah temin etmek, onları dostluğumuzdan şüpheye düşürmemek, Türkiye'nin geleceğinin Rusya ve Şark milletleri ile yapılacak işbirliğinde görüldüğünü anlatmak, Fransızlarla yapılan Ankara Antlaşmasında Ruslar ve diğer Sovyet Cumhuriyetlerini ilgilendiren herhangi bir madde bulunmadığını ifade etmek, Misak-ı Millimizde kararlı olduğumuzu bunun Rusya'nın da menfaatlerine uygun olduğunu Türkiye'nin bu nedenle Rusya'dan yardım beklemekteki haklılığını anlatmak, Misak-ı Millimizi Batıya tanıtmaktan vazgeçmeyeceğimizi bu konuda Rusya'dan gerekli yardım görülemezse başka devletlerin yardımına başvurulacağını belirtmek, İngiltere ile Rusya arasında ticari temaslar sağlandığında Türkiye ile İngiltere arasında sulh yapılabileceğini Rusya'ya iletmek, böyle bir antlaşmaya Rus Hükümeti aracılık etmek isterse bunu kabul edeceğimizi Rus devlet adamlarına bildirmek."[93]

Rusya'ya karşı izlenecek politikayı bu şekilde tespit eden Mustafa Kemal Paşa, Lenin'e de özel mektuplar göndererek diyaloğunu sürdürdü. 4 Ocak 1922 tarihli mektupta, Batılı emperyalist ve kapitalist güçlere karşı yapılan ortak mücadeleye bir kere daha dikkat çekti. Rusya ile yapılan Moskova Antlaşmasının önemini vurguladı. Türkiye'de yapılan Milli Mücadele'ye değinerek Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde toplanan delegelerin insanların kendi geleceğini kendilerinin belirlemesi esasını kabul ettiklerini, bu durumu daha 1. Dünya Savaşı öncesinde Lenin'in de savunduğunu belirtti. Aynı mektupta Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'de bir parlamentonun olduğunu yasama ve yürütme görevini yaptığını, gerektiğinde bu parlamentonun yargı görevini de üstlendiğini, Türkiye'de kapitalist sistemin değil, halkçılık düzeninin gerçekleştirildiğini, sonuç olarak Türkiye'nin Batı Avrupa'dan çok Rusya'ya yakın olduğunu, her iki ülkedeki ve dünyadaki gelişmelerin Türk-Rus dostluğunu güçlendireceğini, Ruslarla İngilizler arasında yapılan anlaşmanın Türklerle Fransızlar arasında yapılan antlaşmada etkili olduğunu, ancak Türk-Fransız antlaşmasının Rusya aleyhine olmadığını, aradaki yanlış anlaşılmaların haberleşmedeki güçlüklerden kaynaklandığını belirterek Türk-Rus ilişkilerinin geliştirilmesi ve dostluğun devamını arzuladığını ifade etti.[94]

10 Nisan 1922 tarihli başka bir mektupta ise Mustafa Kemal Paşa, Moskova Antlaşması'ndan sonra Kafkasya ve Ukrayna Cumhuriyetleri ile yapılan

---

[92] Sadi Borak, Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri, Ankara 1980, s.122-124.

[93] Atatürk'ün Milli Dış Politikası, C.I, s.358.

[94] Borak, Atatürk'ün Özel Mektupları, s.168-171; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları , C.II, s.318-320.

antlaşmalara değinerek, bunlardan duyduğu memnuniyeti de Lenin'e iletmiş ayrıca Sağlık Bakanı Dr. Rıza Nur Bey'in kendisi ile görüşmek üzere Rusya'ya geleceğini, TBMM Hükümeti'nin Rus dostluğuna önem verdiğini, sömürgeci ve kapitalist devletlere karşı Türk-Rus bloklaşmasının gerekli olduğuna inandığını, Rusya'nın Türkiye'ye bir çok kez yaptığı yardımlardan memnuniyet duyduğunu ve yardımların devamını arzuladığını söyleyerek ilişkilerin gelişmesinden mutluluk duyacağını belirtti.[95]

II. İnönü Zaferi'nin yıldönümü nedeniyle Rusya Sovyetler Cumhuriyeti ile halkı ve ordusu adına yapılan kutlamaya cevap olarak Mustafa Kemal Paşa, TBMM Başkanı ve Başkomutan imzasıyla Sovyetler Birliği Temsilcisi Aralof'a gönderdiği mektupta, tarihimizin en karanlık döneminde, her yandan saldırıya uğradığımız anlarda hakkımızı en önce tanıyarak hakbilirliğini gösteren Rusya Sovyetler Cumhuriyeti'ne ve onun temsilcisine teşekkürlerini sunarak, Rusya halkı ve ordusunun kutlama ve selamlarını gereken yerlere ilettiğini, kutlama yazısının Meclis Genel Kurulu'nda okunduğunu ve alkışlarla karşılandığını belirterek Türk Ordusu'nun sıcak ve içten saygılarının da Rus Ordusu'na iletilmesini istedi.[96]

2 Şubat 1923'te İzmir'de halkın sorularına cevap verirken Türk-Rus dostluğunun sağlam temellere dayandığını, Türkiye'de ve Rusya'da şahsi siyaset yapmak isteyenlerin bu dostluğu bozamayacağını söyledi. Ayrıca Türk-Rus dostluğunun İngiliz kaygısından kaynaklanmadığını belirten Mustafa Kemal Paşa şöyle dedi: "*Arkadaşlar! Sizi temin ederim ki hiç korkmayınız. Biz bütün dostluğumuzla beraber Rusya'ya dayanarak yürüyen bir millet değiliz. Başlı başına yürüyen bir milletiz. Kat'i olarak arz ediyorum ki bu millet İngiltere'den korkmaz efendiler! Eğer İngiltere bu milleti korkutmakla şu veya bu istikamete döndürmeye çalışmak hevesinde ise- ki bugüne kadar öyle idi- bundan çabuk dönsün...Çünkü takip etmek istediği istikamete kendisi bizzat dahil olmuştur. Milletimiz namusludur. Namuslu komşular ister.*"[97]

Türk-Rus dostluğunun devamından yana olan ve Rus yöneticileri ile devamlı diyaloğunu sürdüren Mustafa Kemal Paşa, Türk-Rus dostluğunun devamını arzularken Bolşevikliğin Türkiye'de yayılmasına göz yummadı.[98] 1924 yılı 1 Mart'ında Meclis'te yaptığı konuşmada Sovyet Rusya ile dostluğun sürdürülmesine ve geliştirilmesine önem verdiğini belirterek, yakında bir konsolosluk anlaşmasının yapılacağını söyledi.[99]

---

[95] Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, s.456-457; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları, C.II, s.335-338.

[96] Borak, Atatürk'ün Özel Mektupları, s.266-267; Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları , C.II, s.334.

[97] Borak, Atatürk'ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri, s.181-182.

[98] Atatürk'ün Komünizme bakış açısı hakkında geniş bilgi için bkz. Faruk Güventürk, Komünizm ve Maskeler , İstanbul , 1965.

[99] TBMM Z.C. 1 Mart 1924.

1 Kasım 1924'te ise kadim dost olarak nitelendirdiği Rusya ile ilişkilerin dostluk vadisinde her gün daha ziyade geliştiğini belirterek Cumhuriyet Hükümeti'nin Sovyet Rusya ile ilişkileri geçmişte olduğu gibi gelecekte de geliştirerek devam ettirmek niyetinde olduğunu açıkladı.[100] Hemen her yıl Meclis'in açılışında yaptığı konuşmalarda Türk-Rus dostluğuna değindi.[101] Ancak Bolşevizmi eleştirmekten de çekinmedi. 1930 yılında yaptığı bir konuşmada Rus milleti içinde amele, deniz ve kara kuvvetlerinden ibaret bir azınlığın ekonomik esaslara dayanan Komünist Partisi adı altında birleşerek bir diktatörlük meydana getirdiklerini, gayelerinde milli olmadıklarını, şahsi hürriyet ve eşitliği tanımadıklarını, halk egemenliğine önem vermediklerini, içerde ve dışarıda baskı ve ihtilalle bütün dünyaya kendi ilkelerini yaymaya çalıştıklarını belirterek hükümetlerin kuruluş gayesinin ferdi hürriyetin temini olduğunu, Bolşevik Hükümeti'nin istibdâd esasına dayandığını, bir toplumu bir kısım insanların baskısı altında yaşatan bir sisteme tabi ve ma'kul bir hükümet sistemi gözü ile bakılamayacağını söyledi.[102]

5 Ağustos 1929 'da ise Eskişehir'de hakimlere hitaben yaptığı konuşmada [103]Türk milletinin içtimai düzenini bozmaya yönelik çabaların boğulmaya mahkum

[100] TBMM Z.C. 1 Kasım 1924.

[101] TBMM Z.C. 1 Kasım 1925, 1 Kasım 1926, 1 Kasım 1927, 1 Kasım 1928, 1 Kasım 1929, 1 Kasım 1930, 1 Kasım 1931, 1 Kasım 1932.

[102] Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Ankara 1999, s.221.

[103] Mustafa Kemal Paşa'nın Eskişehir'de komünizm hakkında söylediği sözler söylenmemiş gibi gösterilmeye veya söylenmiş olup olmadığı üzerinde şüphe yaratılmaya çalışılmıştır. Bu konuşmanın delillerinden biri, o zamanki gizli Komünist Partisi'nin vilayet komitelerine hitaben kaleme aldığı tamimdir. Bu tamimin ilk ve son paragrafı şöyledir: "Eskişehir İlanı Harbi, Türkiye burjuvazisi, Cumhurreisi"nin ağzıyla (Eskişehir İstasyonunda) T.K.P.ne harp ilan etti. Bu çoktandır devam eden bir muharebenin, burjuva devletinin en yüksek makamı tarafından resmen tasdiki demektir...

...T.K.P. Türkiye burjuvazisinin reisi , Türkiye amele, köylü ve esnafının en büyük düşmanı olan Mustafa Kemal Paşa'nın resmî ilânı harbini , büyük bir soğukkanlılıkla karşılar ve mücadelesine devam eder." (Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını, Ankara, 1965, Fasikül 3, s.24.) Mustafa Kemal Paşa'nın komünizm karşıtı bu sözleri "Hakimiyet-i Milliye Gazetesi" nin 8 Ağustos 1929 tarihli sayısında yayınlanmıştır.(Tekin Erer, "Bir Vesika Üzerinde Tartışma", Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını, Ankara, 1965,Fasikül 3, s.25-28.) Aynı sözler Eskişehir'de çıkarılan "Sakarya Gazetesi" nin 7 Ağustos 1929 tarihli nüshasında da yayınlanmıştır. (Fethi Tevetoğlu, "Amansız Bir Komünizm Düşmanı ATATÜRK", Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını, Ankara, 1965, Fasikül 3,s.36-37,n.7.) Kaldı ki Atatürk'ün komünizme karşı olduğunu gösteren TBMM Gizli Celse Zabıtları ve TBMM Zabıt Cerideierindeki konuşmaları ve Nutuk'ta yer alan sözleri bu konuda şüphesi olanlara yeterlidir. (Geniş bilgi için bkz. Nejdet Sançar, "Komünist Düşmanı Atatürk, Atatürk Düşmanı Komünist ve Belgeler", Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını ,Ankara,1965, fasikül 3, s.38-41 ; Tekin Erer, "Neyi Tekzip Edeceksiniz?", Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını, Ankara, 1965,Fasikül 3, s.42-44; Nejdet Sançar, "Gizli Bir Komünist Belgesine Göre Atatürk", Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını, Ankara, 1965,Fasikül 4,s. 27-28; Münir Hayri Egeli "Atatürk Tam Bir Komünist Düşmanı İdi", Komünizme ve

olduğunu, Türk milletinin kendi aleyhine çalışanların hezeyanlarını anlayacak yetenekte olduğunu, Türk milletini yolundan saptırmak isteyenlerin hüsrana uğrayacağını, bu hususta köylü, işçi ve bilhassa ordumuzun candan beraber olduğunu belirtti ve şöyle dedi: "*Hakim efendiler! Siz kanun adamlarısınız. Ellerinize milletin her türlü hak ve menfaatlerini koruyan kanunlar tevdi edilmiştir. İşaret ettiğim noktaları işittiniz. Türk milletinin büyük haklarını müdafaa ederken bu noktalar ehemmiyetle hatırda tutulmalıdır. Bu memleketteki komünistler sadece bizim tevkif ve hapsettiklerimizden ibaret değildir. Bu işlerle bizzat yakından alakadar olacağım.*

Şurası unutulmamalıdır ki, Türk aleminin en büyük düşmanı komünistliktir. Her görüldüğü yerde ezilmeli!"[104]

Mustafa Kemal Paşa, General Mac Arthur ile 27 Eylül 1932'de dünya siyasi durumu hakkında yaptığı görüşmede düşüncelerini dile getirdi. Bolşevik tehlikesine dikkat çekti: "*Avrupa'da çıkabilecek bir harbin başlıca galibi ne İngiltere ne Fransa ne de Almanya'dır, sadece Bolşevizmdir. Rusya'nın yakın komşusu ve bu memleketle en çok harp etmiş bir millet olarak biz Türler orada cereyan eden hadiseleri yakından takip ediyor ve tehlikeyi bütün çıplaklığı ile görüyoruz. Uyanan Şark milletlerinin zihniyetlerini mükemmelen istismar eden, onların milli ihtiraslarını okşayan ve kinleri tahrik etmesini bilen Bolşevikler yalnız Avrupa'yı değil Asya'yı da tehdit eden başlıca kuvvet halini almışlardır.*"[105]

Türkiye ile Rusya arasında mesafeli bir dostluktan yana olan Mustafa Kemal Paşa, Rusya'nın rejiminin[106] Türkiye'de uygulanamayacağını Rus Büyükelçisi'ne söylediği şu sözlerle bir kere daha vurguladı: "*Gösterdiğiniz sevgi hareketinden ve sözlerinizden çok duygulandım. Teşekkür ederim. Bu iki millet sonsuza dek dost kalmalıdır. Yalnız şuna dikkat ediniz, her zaman dost olmak arzumuza rağmen asla Bolşevik olmayacağız.*"[107]

Rusya ile dostluğu sürdürmekten yana olan Mustafa Kemal Paşa Rusların gelecekte önemli bir tehlike olacağını tahmin ederek, Rusya'daki rejim ile

---

Komünistlere Karşı Türk Basını, Ankara,1965,Fasikül 4,s.114-117.); Fethi Tevetoğlu, "Komünizm Karşısında Atatürk', Türk Kültürü, Kasım 1963, Yıl 2, sayı 13, s.121-122.

[104] A. Visâli Günaydın, Sosyalist ve Radikal Sol Doktrinler Komünizm:Strateji ve Taktikleri, Ankara 1974, s.222.

[105] Atatürk'ün Milli Dış Politikası, C.II, s.77-79; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s.133-135 ; Lord Kinross, Atatürk ve Bir Milletin Yeniden Doğuşu, 1964,s.463; Tekin Erer, "Atatürk'ün Kehaneti", Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını, Ankara 1965, Fasikül 2, s.101.

[106] Mustafa Kemal Paşa, 1931 yılında Türk Tarih Kurumu'nu, 1932 yılında Türk Dil Kurumu'nu Rusya'nın rejimine yani komünizme karşı fiili bir cevap olarak kurmuştur. Türk çocuklarında milliyet duygusunu geliştirmek için yapılan çalışmalar hep komünizm tehlikesini önlemek kaygısından dolayıdır.(Avni Diper, Komünizme Karşı Türk Milliyetçiliği, İstanbul 1947, s.17.)

[107] Niyazi Ahmet Banoğlu, Nükte ve Fıkralarla Atatürk, İstanbul 1978, s.369.

Türkiye'deki rejimin farklılıklarını dile getirdi. Amerikan gazetecilerinden Mrs. Baker'in "*Türkiye'de tatbik edilen devletçiliğin manası nedir?*" şeklindeki sorusuna cevap verirken şöyle dedi: "*Türkiye'nin tatbik ettiği devletçilik sistemi 19. Asırdan beri sosyalizm nazariyatçılarının ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu Türkiye'nin ihtiyaçlarından doğmuş Türkiye'ye has bir sistemdir. Devletçiliğin bizce manası şudur: Fertlerin özel teşebbüslerini ve şahsi faaliyetlerini esas tutmak, fakat büyük bir milletin ve geniş memleketin bütün ihtiyaçlarını, birçok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak memleket ekonomisini devletin eline alması. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türkiye vatanında asırlardan beri ferdi ve hususi teşebbüslerle yapılamamış olan şeyleri bir an evvel yapmak istedi ve kısa bir zamanda yapmaya muvaffak oldu. Bizim takip ettiğimiz bu yol görüldüğü gibi liberalizmden başka bir sistemdir.*"[108]

Cumhuriyet'in 10. Yılında yine Meclis'te yaptığı açılış konuşmasında Mustafa Kemal Paşa, bu yıl mümtaz bir Sovyet heyetinin ziyaretini kabul ettiğini, bu ziyaretin 10. Yıl Bayramı'na tesadüf ettirilmesinin iki ülke arasındaki ilişkilerin düzeyini gösterdiğini, 15 yıllık bir geçmişe sahip iki ülke dostluğunun uluslar arası barış için de son derece önemli olduğunu vurguladı.[109]

9 Mart 1935'de CHP 4. Büyük Kurultayı'nda yaptığı konuşmada da Türk-Rus ilişkilerine değinen Mustafa Kemal Paşa, Sovyetlerle dostluğumuzun her zamanki gibi sağlam ve içten olduğunu, kara günlerimizden kalan bu dostluk bağını Türk ulusunun unutulmaz değerli bir hatıra olarak bildiğini, Boğazlar konusundaki tezimizin Rusya tarafından kabul görmesinin de sevindirici olduğunu söyledi.[110]

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin[111] imzalanmasından sonra 1 Kasım 1936'da Meclis'in açılışında yaptığı konuşmada büyük komşumuz dediği Sovyet Rusya ile aramızda 15 seneden beri her türlü tecrübeden geçmiş olan dostluğun ilk gündeki kuvvet ve samimiyetini muhafaza ederek gelişmeye devam ettiğini söylemekten memnuniyet duyduğunu belirtti.[112]

1938 yılı 1 Kasım'ında ölümünden dokuz gün önce TBMM'inde yaptığı konuşmada Atatürk yine dış politikaya değindi ve Rusya hakkında şunları söyledi: "*Büyük komşu ve dostumuz Sovyet İtthad-ı Cumhuriyeti ile geçen yıl içinde yeni bir hudud mukavelesi imza edilerek iki memleketin hudud münasebetleri bu suretle iki taraf tecrübelerinin gösterdiği salim esaslara bağlanmıştır. Bu mukavelenin yakında*

[108] Atatürk'ün Milli Dış Politikası, C. II, s.278.
[109] TBMM Z.C. 1 Kasım 1933.
[110] Atatürk'ün Milli Dış Politikası, C.II, s.60-61.
[111] Avrupa Konferanslarında ve Milletler Cemiyeti'nde Türk-Rus delegeleri daima bir cephe oluştururlarken 1936'da imzalanan bu sözleşme ile Boğazlar'ın bizim egemenliğimize geçmesini Ruslar hazmedemedi. Bu soğukluk II. Dünya Savaşı öncesinde düşmanlığa dönüştü.(Avni Diper, Komünizme Karşı Türk Milliyetçiliği,s.17.)
[112] TBMM Z.C. 1 Kasım 1936.

uygulamaya konulması beklenilmektedir."[113] Hayatının son günlerinde bile Türk-Rus ilişkilerini geliştirmek gayretinde olan Atatürk, Cumhuriyeti korumak amacıyla başta komünizm olmak üzere bütün aşırı sağ ve sol akımlara karşı çıktı.[114]

Atatürk'ün gayretleri ile kurulan karşılıklı saldırmazlık ve birbirleri aleyhine ittifak veya siyasi antlaşmalara katılmamak esaslarına dayanan Türk-Rus dostluğu çeşitli protokollerle 1945 yılına kadar devam etti. 1945 yılı Mart ayında bu protokol Sovyetler tarafından fesh edildi.[115] Türkiye'den toprak ve üs talebinde bulunuldu.[116]Daha sonra Türkiye NATO İttifakında yer aldı.[117] İki blok arasında soğuk savaş dönemi yaşandı. Varşova Paktı'nın dağılmasından sonra Türk-Rus ilişkilerinde Atatürk'ün kurduğu dostluk yeniden canlanmaya başladı.[118]

---

[113] TBMM Z.C. 1 Kasım 1938.

[114] Osman Güvenir "Türkiye'de Terör ve Güvenlik Kuvvetlerinin Durumu", Türkiye'de Terör, Mayıs 1980,Gazeteciler Cemiyeti Yayınları: 13, s.584; İsmet Giritli, Kemalist İdeoloji Siyasi ve Ekonomik Yönleri, (Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları: no 9), 1981, s. 26.

[115] Atatürk'ün Milli Dış Politikası, C.II, s.390-391.

[116] Tekin Erer, "3 Değil, 10 İlimizi İstediler", Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını , Ankara 1965, Fasikül 1, s.84.

[117] Gürsel, Tarih Boyunca Türk-Rus İlişkileri , s. 238.

[118] Türk-Rus İlişkileri hakkında geniş bilgi için bkz. Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi, Ankara,1987 ; Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve Rusya, Ankara, 1970; Süleyman Kocabaş, Kuzey'den Gelen Tehdit Tarihte Türk-Rus Mücadelesi, İstanbul, 1989; Yahya Okçu, Türk-Rus Mücadelesi Tarihi, Ankara 1949; Turgut Can Mamaş, Tarih Boyunca Türk-Rus Münasebetleri, İstanbul 1955.